

BİR BAŞ UCU ESERİ...

Nevzat Gözaydın

Ingeborg Hauensechild, *Türksprachige Gräsernamen, 'Eine lexikologische Untersuchung nebst Glossar*, Harrasowitz Verlag, Turcologica, Band: 109, Wiesbaden 2016, 157 s.

Türkoloji dünyasında özellikle maddi kültür varlıkları üzerindeki araştırmalarıyla ün yapmış olan Bn. Ingeborg Hauenschild, bu eseriyle bambaşka bir yöne ışık tutuyor. Eser, 2016 yılında çıkmış olmasına rağmen bugüne kadar uzun boylu ilgilenip değerlendiren kimse çıkmadı. Oysa kendisinin daha önce yayımladığı eserlerle Türk diline ne kadar hizmet ettiğini de yakından biliyoruz.¹

I. Hauenschild; bu kitabında da bütün Türk lehçelerindeki otların, daha doğrusu bir bakıma hububatın adlarının kökenlerini, yaygınlığını titizlikle araştırmış ve örnekleriyle açıklamalarını yapmıştır.

- 1 Yazarın diğer önemli kitapları arasında şunları sayabiliriz:
- *Tiermetaphoric in türksprachigen Pflanzennamen*, Wiesbaden 1996, s. 181-185. (bk. N. Gözaydın, *Türk Dili*, (Ağustos 1997), s. 548.)
 - *Krim-tatarische Pflanzennamen*, Ural-Altäische Jahrbücher, C 12, s. 147-178.
 - *Botanica im Divan lügat at-Türk*, Journal of Turkology, C 2/1, 1994, s. 25-100.
 - *Der Mensch als Symbol und Metapher in türkischen Pflanzennamen*, (*Scripta Ottomanica et Res Altaica-Festschrift für Barbara Kellner-Heinkele zu ihrem 60. Geburtstag*, Wiesbaden 2002, s. 336-339. (bk. N. Gözaydın, *Türk Dili*, (Mart 2003), s. 615.)
 - *Botanica und Zoologica im Baburname - Eine lexikologische und kulturhistorische Studie*, Wiesbaden 2006, s. 198-203. (bk. N. Gözaydın, *Türk Dili*, (Ağustos 2006), s. 656.)
 - *Lexicon jakutischer Tierzeichnungen*, Wiesbaden 2008, s. 274-277. (bk. N. Gözaydın, *Türk Dili*, (Mart 2009), s. 687.)

Bu kitap; dört ana bölümden, bir özetten, kaynaklar bölümü ile sözlük ve dizinden meydana gelmiştir. "İçindekiler" sayfalarından (s. V-VI) sonra, eserde kullanılan kısaltmalar sayfası gelmektedir (s. VII). Yazar; giriş sayfalarında (s. 1-2) eserin hazırlanışına ilişkin kısa bilgiler vererek hangi otların söz konusu edildiğini, bitkilerin bilimsel sınıfları ile bunların Almanca, İngilizce ve Rusça dizilerini göstermektedir.

Kitabın birinci bölümü; kültür bitkisi olarak nitelenen, bizim deyişimizle hububatın alt bölümlerin incelenmesinden oluşmaktadır. Sırasıyla arpa, buğday, çavdar (karabuğday), yulaf, pirinç, darı, mısır (mısır darısı) ile şeker kamışıdır. Arpa; en eski ekmek malzemesi olarak MÖ 6700 civarında, Anadolu'da ve Doğu Tibet'te yetiştirilmeye başlanmıştır. Ana yerleşim merkezleri olarak bir yönden Batı Asya toprakları,

diğer yandan da Çin içlerindeki dağlık bölgeler belirtilmiştir. Alfred Le Coq'un 1922'de Eski Uygurcada olduğunu belirttiği "arpa" sözü, daha sonra Kâşgarlı'da da bulunmaktadır. Ayrıca Groenbech, yine arpa olarak *Codex Cumanicus*'ta tespit etmiştir (1942). Yazar; bu kelimenin etimolojisi üzerinde dururken farklı kaynakları da zikretmiş, gerekli notları eklemiştir. Söz gelimi G. Clauson, N. Poppe, Stachowski'nin eserleri, değerlendirdiği kaynaklar arasındadır (s. 3-4).

İlk bölümün ikinci konusu *buğday*... MÖ 4000 civarında Erken Taş Çağı'nda ilk danelerin mevcut bulunduğunu ancak ana kök yerleşim yerlerinin Orta ve Doğu Asya, Doğu Akdeniz bölgesiyle Habeşistan'dan söz edileceğini belirten yazar; Orta Doğu'da MÖ 5000 civarında buğdayın kültürelleştirildiğini de belirtiyor. Diğer bir türün MÖ 6000 civarında Batı İran'da tespit edildiğini de ekliyor.

Reşit Rahmeti'nin 1937 yılındaki yayınında buğday sözünün Eski Uygurcada bulunduğu gösterildikten sonra yine Kâşgarlı ve ... *Codex Cumanicus* örnekleri veriliyor. Yazar ayrıca bütün Türk lehçelerindeki yazılışı *aktahıl*, *akbuğday*, *kızılbuğday* süslerinin bulunduğunu; Stachowski'nin bir de *kızıltaş* sözüne dikkat çektiğini belirtiyor.

Çavdar (*karabuğday*) ilk bölümün üçüncü konusu... MÖ 1000 civarında Ön Asya'dan Avrupa'ya intikal ettiğini söyleyen yazar, diğerlerinde yaptığı gibi, Türk lehçelerindeki görünümünü sergiliyor. Etimolojisi üzerinde *Codex Cumanicus*'tan başlayarak Räsänen, Baskakov, Stachowski, Radloff ve Hauenschild tarafından kullanılan eserler söz konusu ediliyor.

Dördüncü alt bölüm *yulaf* için ayrılmış... MÖ 1000 civarında Ön Asya'dan Avrupa'ya geçen bu bitkinin Bronz Ça-

ğı'nda Orta ve Kuzey Avrupa'da ekildiğini belirten yazar; yukarıdaki madde-lerde işlediği gibi Türk lehçelerindeki durumunu, varyantlarını da belirtiyor.

Pirinç ise beşinci alt bölüm... Reşit Rahmeti'de *tuturkan* olarak gösterilen pirinç, Gronberg'in *Codex* çalışmasında *tuturrgan* biçimiyle yer alıyor. Yazar bu sözün etimolojisini de örneklerle açıklıyor ve *pirinç* kelimesi yerine kullanılan farklı sözleri de açıklıyor.

Darı konusunda dört farklı darı türünü işleyen Hauenschild, hepsinin etimolojileri üzerinde durup yine varyantları örnekleriyle gösteriyor. Bık sık kaynaklara da gönderme yaparak literatürün kullanılmasına da yardım ediyor.

Son iki alt bölüm, *mısır* (*mısır darısı*) ile *şeker kamışı*'na ayrılmış. Aynı yöntemi kullanan yazar, bu bölümlerde de gerekli örnekleri ve açıklamaları geniş bir biçimde veriyor.

Eserin ikinci ana bölümü, yabancı otların gruplandırılmasına ayrılmış. Burada önce *ayrık otu*, Yakut Türkçesindeki *bıalık*, *çayır* üzerinde duran yazar; daha sonra *arpagan*, *buğdayık*, *kıyak*, *selev-se-lin* ile *süsen* sözlerini araştırıyor. Bu bölüm *öleng*, *saz*, *bettime* (*mançari*) ve *kulukun*, *sökü* ile son buluyor.

Üçüncü ana bölüm, yabancı otların ayrı tanımlanmasına ayrılmış. Burada, sekiz alt bölümde bitki adlarının gramer yapısı hakkında bilgi veren Hauenschild; yine geniş bilgileri kaynaklara dayanarak açıklıyor. Bol bol örnekler ve varyantları gösteriyor.

Kitabın son ana bölümü, yabancı otların renklerle adlandırılma konusuna ayrılmış. Sırasıyla; kara, ak, sarı, kıvı, yeşil veya gök, boz veya kongur, tarlan ile çibar ve ala sözleri incelenmiştir.

Kitap; özet sayfaları, kullanılan bibliyografya, sözlükle ve dizinle sona ermektedir.

Kitabın dizin bölümünde verilen bitki adlarının büyük çoğunluğunu Türkiye Türkçesi oluşturmaktadır (320). Bunu sırasıyla Kazak (272), Yakut (201), Tatar (186), Türkmen (142), Özbek (134), Azeri (127), Çuvaş (94), Yeni Uygur (80), Başkurt (64), Kırgız (62) ve Altay (61) izlemektedir. Bunların dışında nispeten daha az olarak Tuva, Çulım, Tofa, Şor, Nogay, Kumuk, Kırım Tatar, Karacay-Balkar, Karakalpak, Karaim, Gagauz, Hakas ve Halaç içindekiler de gösterilmiştir.

Dikkatimizi çeken sayfalardan oluşan sözlük içinde, bir yandan otların La-

tinceleri verilirken diğer yandan hem Türk lehçelerindeki hem de Avrupa dillerindeki biçimleri de listeler hâlinde gösterilmiştir. Bibliyografyada belirleyebildiğim bir eksik, Türkiye için önemlidir. *Flora and Fauna of Turkey* başlıklı altı ciltlik eserden hiç söz edilmemiştir.

Ingeborg Hauenschild bu eseriyle yine bir baş ucu kitabına imza atmıştır. Türk dili ile uğraşan ve özellikle de bitki ve hayvan isimleriyle ilgili bütün Türk dünyasında olanlara dikkat çeken çalışmaları zaten birer kaynak eserd; bu kitap da diğerlerinin yanında önemli bir yere sahip olmuştur. Kendisini ve eseri yayımlayan Harrassowitz Yayınevini kutluyorum.

ŞU ŞİİR İŞÇİLİĞİ: BORGES'İN NORTON KONFERANSLARI

Mehmet Akif Çetin

Jorge Luis Borges'in 1967 yılında Harvard'dan aldığı bir davet üzerine verdiği konferanslardan oluşan *Şu Şiir İşçiliği*, 2007 yılında De Ki Yayınevi tarafından Mukadder Erkan çevirisi ile Türkçeye kazandırılmıştı. Borges'in şiir üzerine verdiği konferansların metinleri, 2020 yılının Haziran ayında Ketebe Yayınları tarafından Mukadder Erkan çevirisi ile yeniden yayımlandı.

Borges; 24 Ekim 1967 ve 10 Nisan 1968 tarihleri arasında "Şiir Bilmecesi", "Metafor", "Hikâye Anlatımı", "Sözün Müziği ve Çeviri", "Düşünce ve Şiir" ve "Şiirin Amentüsü" başlıklarını taşıyan altı konuşma yapmıştır. "Şiir Bilmecesi" başlığını taşıyan ilk konferansta Borges, kitaba bir son söz yazan Călin Andrei

Mihăilescu'nun belirttiği gibi "Şiirin ontolojik statüsüyle ilgilenir."¹ (s. 134) Borges, konferanslarının ilkinde "Şiir Bilmecesi" adını vererek bir anlamda dinleyicilere şiirin müphemliğini hatırlatarak işe başlamıştır. Konferansın verildiği yıllarda yetmiş yaşına yaklaşmış ve hayatının büyük bölümünü edebiyata adanmış olan Borges, yaptığı ilk konuşmanın başlığına atıfla "Bu yüzden bilmecenin çok önemli olduğunu düşünebilirsiniz ya da daha kötüsü, bu bilmecenin doğru yanıtını bir şekilde keşfettiğime inanmakla kendimi avuttuğumu düşünebilirsiniz. Gerçek şu ki sunacak hiç bir keşfim yok." (s. 11) diyerek belki de dinleyenler için şaşırtıcı olabilecek bir başlangıç yapar. Borges'e göre, şiir hakkında sorulan soruların çoğu yanıtızsız kaldığı gibi şiire dair soruların mutlak surette cevap bulması

¹ Yazıdaki tüm alıntılar *Şu Şiir İşçiliği* (Borges, 2020) kitabından yapılmıştır. Bu yüzden yapılan alıntılarda kitap veya yazar adı tekrar edilmeyerek yalnızca sayfa numaraları verilmiştir.